

NYELVMŰVELÉS

Mit akar ez a rovat?

A háborút követő években arra ébredt a magyar közvélemény, hogy nyelvünk romlásnak indult, eredetisége, szépsége és tisztasága veszedelembe került. A bajok láttára és a panaszok hatása alatt nagyarányú mozgalmat indított a Magyar Tud. Akadémia a magyar nyelv védelmére és a nyelvi öntudat ápolására. Ezt a mozgalmat behatóan ismertette annak idején az E. M. E. főtíkára, folyóiratunk szerkesztője, a székelyföldi XII. vándorgyűlésen tartott előadásában (olvasható az Emlékkönyv 26–36. lapjain). Ezzel az ismertetéssel azonban nem merülhet ki a kötelességünk, melyet nyelvünk védelmében és hagyományaink tiszteletében teljesítenünk kell. Folyóiratunknak ez az új rovata közölni fogja a nyelvművelés eredményeit, hogy róluk a mi közönségünk is tudomást szerezhessen, majd följegyezze az erdélyi magyar nyelvről tett megfigyeléseit, hogy a hibák kerülésére intsen s a magyar beszéd ellenőrzésére szoktasson. Kérjük olvasóinkat és munkatársainkat, hogy ebben a jó szándékban támogassák a szerkesztőt.

Kerüljük a fölösleges deákszavakat!

A mai *nemzedék* jobban szereti generációjának nevezni magát, régi *becsvágyát* nemzetietlen *ambicióból* megtagadja, előbb ápol *eszményeiről* könyvedén lemond és német mintára *ideálokat kultivál*. *Képelete* előbb-utóbb elsorvad s helyét kizárólag *fantázia* fogja betölteni. *Semlegességét* föladva *neutralitásra* törekszik. *Tárgyilagosság* helyett *objektivitással* ítéli meg nem a *vitás*, hanem a *kontroverz* kérdéseket. *Vérmérséklete internacionális temperamentummá* változott, *rokon- és ellenszenve szimpátiába* és *antipátiába* csapott át; akiket pedig ezelőtt *ellenszenveseknek* tartott, azokat ma félnemeféldeák szóval *unszimpatikusoknak* mondja. A *diákasztal* és *diakotthon* intézményét hiába állítottuk föl; az előbbiből csakhamar *menzák*, az utóbbiból *internátusok* lettek. A doktori *oklevelek honosításáról* már teljesen megfeledkeztünk, csak *diplomák nosztrifikálásáról* van tudomásunk. Amerre csak tekintünk, mindenütt egy-egy jó magyar szónak latin vagy nemzetközi kifejezésre való fordításával találkozunk, a nélkül, hogy ennek igazi szükségét látnók. Lehet-e ezt a nemzetietlen irányú nyelvfejlődést közömbösen néznünk?

Hogy írnak az ujságjaink?

Igen sokszor nem magyarul írnak, hanem fölösleges és könnyen pótolható idegen szavakat halmoznak tudományos színezetük és magas színvonaluk csillogtatására. Ilyeneket olvashatunk lapjainkban: „A *rezsiköltségek* (kezelési, fenntartási, ügyviteli költségek) *apasztása*“. — A terhek *likvidációja* (megszüntetés, fölosztás, fölszámolás) igen nagy tőke *mobilizálását* (mozgó-

sítását) tenné szükségessé. — A *fuzió* (egyesítés, beolvasztás) tervei. — *Preventiv* kell intézkedni (megelőzően, jóelőre, elébe kell vágni). — Ha ezeket a *preventiv* (óvó, védő, gátló, megelőző, elhárító) intézkedéseket megteszik. — A gazdasági életet erősen *irritálja* (nyugtalanítja, zavarja). — Mélyreható lesz a *reorganizáció* (újjászervezés). — Csak egy *fix* (biztos, szilárd) pont van. — Az összkihelyezés *volumenjének* (terjedelmének, nagyságának) apadás. Stb.

Orvosaink így írnak:

A Magyar Nyelvőr egy ilyen rettenetes mondatot idéz a Gyógyászat tudományos közleményeiből: „A *reactiós-typus* elhangolódásának *manifestációs* összetevői részben *specifikus*, részben *compensatiós karakterűek*. Így a *vagotoniás reactiós-typus* mellett a *lipoidok* *quantitatív* értékét számításba véve, a *hypcholesterinaemia* a *characteristicum*, ellenben, ha az állapot *paroxismális krisisekben* *culmindál*, úgy a *characteristicum* a *hypercholesterinaemia*. Ezen *endogen automatismushoz* szükséges anyagok *disponibilis* mennyiségű *quantitatív* értéke elégséges volta okozza a *reactiós-typus* jellegével szövődött *psychikus aequivalensek* kialakulását“. Ezt a kor-kórjellemző adatot Zolnai Gyula a következő példával toldja meg: „A *hereditásos* idegbajok elvi sajátossága az *ektodermális elektivitás* és ezenkívül a *heredodegeneratió*nak *systemás* és *segmentär* volta. Ennek értelmében az öröklött idegbajok csiralemezbetegségek, melyek az *ektoderma* öröklött gyengeségén alapulnak és *segmentärsystemás* határu *elektiv ektodermogen degeneratiókban* jelentkeznek“. Hát magyar nyelv-é ez?

Nagyon hibásak a kereskedőink is.

A fölösleges idegen szavaknak valóságos melegágya a kereskedelmi nyelv. Kereskedőink egyáltalában nem törik a fejüket, hogy magyar nevet adjanak árucikkeiknek, hanem minden aggály nélkül fogadják el és terjesztik az idegen elnevezéseket, sőt ősrégi magyar elnevezéseket pusztítanak ki hiányos nyelvtudásukkal. *Filc*-kalapokról beszélnek s talán nem is ismerik magyar kifejezését, a *nemez*t. Buzgalmuknak tulajdonítható, hogy ma mindenki *cipőpertlit*, *befűzőpertlit*, *gumipertlit* emleget a *szegélyzsinor* vagy *szalag* helyett. Előkelőbbnek érzik magukat, ha így beszélhetnek: *rayé* (csíkos v. sávós szövésű), *lavable* (mosható), *dubl* (kettős szövésű), *matt* (fénytelen), *prima* (elsőrendű). Nyelvükön a bökavédő *gamásni*, a vékony gyapjúkelme *delén* s a régi jó bolyhos törülköző *flotir* lett. Ez csak pár szemelvény. Beszédük és kirakatuk tele van idegen zagyvaságokkal és fülsértő magyartalanságokkal.

A „magyar“ konyha ízetlenségei.

Vendéglőink étlapjai hemzsegnek a teljesen fölösleges *kotletektől* (borda, karaj), *filéktől* (szelet), *mayonnaise*-ektől (olajvaj), *vermouthoktól* (ürmös). De elég bármely szakácskönyvet találokra kinyitni, hogy tömegesen találkozzunk olyan étvágyrontó ízetlenségekkel, amelyek jó magyar kifejezéseket pusztítanak ki: *bouillon* (húsleves), *soufflé* (felfújt), *champignon* (csiperkegomba), *átpaszírozni* (áttörni), *haché* (vagdalék), *puré* (pép). Háziasszonyaink a csirkét *prézliben panirozzák*, sőt *grillírozzák* (roston piritják), *ham and eggset* (tojásos sonkát) sütnek, karácsonykor *peiglit* készítenek, s vigyáznak, hogy a *dunszt* jó legyen, a *sparherd* jól fűtsön és az *eszcajg* tiszta legyen. Pedig nekik kellene jó példával előljárniok, hogy otthonukban ilyen idegen-szerűség ne dísztelenkedjenek.

Hogy mondjuk helyesen?

Nem helyes ezt mondani: „visszaadja a látogatást“. A német „adja vissza a látogatást“ (einen Besuch zurückerstatten). A magyar „meglátogat valakit“, „látogatóba megy valakihez“, az a valaki pedig „visszalátogatja“ vagy „viszonzza a látogatást“. — Különbség van a „lehúzta a kabátját“ és „levetette a kabátját“ között. Lehet valakinek a kabátját lehúzni erőszakkal, ráncigálva, esetleg átvitt értelemben, pl. magán- vagy köztartozások fejében. A nyugodt és önkéntes vetkeződéskor azonban sohasem húzzuk le a kabátunkat, hanem csak levetjük. Ilyenekben is lehet idegenszerűségeket elkövetni.

Tényleg vagy valóban?

Nem tényleg, hanem valóban! A nyelvvelők üldözik a *tényleg* szót s helyette a *csakugyan*, *valóban*, *igazán* határozószókat ajánlják. A *tényleg* szónak hibás használata ellen Sajó Sándor írt verses rovást. Ez így hangzik:

„Hát Önnek *tényleg* szép a naplemente
S nem *igazán*, *valóban*, *csakugyan*?
Hát Önön *tényleg* lyukas már a mente?
Javítsa *tényleg*: tüvel, jó Uram!
Mert igaz bár, hogy minden tény való,
Minden valót még nem mondhatni ténynek,
S ki úgy beszél, ír, ahogy nem való,
Az rászölgált, hogy kikapjon, de — *tényleg*“.

Nyelvjavítások.

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*; pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürmös* stb.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kirí a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienna*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német is ragaszkodik ezekhez: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókincsünk régi elemeiről? Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda*, *Lipce*, *Boroszló*, *Tübinga*, *Nápoly*, *Velence*.

3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: Holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elmegyek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

4. *Hoz*—*visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az utcán azt mondjuk: Holnap *elhozom* hozzád az új könyvemet is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen*-t.

5. A *-nál*, *-nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei*-t.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszezpont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban*, *-ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlításakor természetesen helyes a *-nál*, *-nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstnél.)

6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei*-t.

Nem helyes tehát: 4% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach*-ot.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: Utcaelnevezés színészek *után*, — helyesen színészekről; Törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyias igénk mellett a német *es*-t.

Főlöszleg, sőt németes az *azt* odatétele ilyen esetekben: Mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette.

9. *Különféle* szavunkat ne szorítsuk ki a *különböző*-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van a német *verschieden*-re: *különféle* és *különböző*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különböző*; egyébként a *különféle* a helyes szó. Tehát ne azt írjuk, hogy a minisztertanács *különböző* tárgyakkal foglalkozott, hanem: *különféle* tárgyakkal.

10. *Megtart* szavunkat ne szorítsuk ki a *betart*-tal a német *einhalten* kedvéért.

A magyar ember ezelőtt mindig *megtartotta* a szavát, *megtartotta* a határidőt, vagy nem tartotta *meg*. A *betart* ilyen értelemben csak 30—40 év óta harapódzott el.

11. A *támogat*, *megtámaszt*, *feltámaszt*, *megalapoz* szókat ne szorítsuk ki az *alátámaszt*-tal a német *unterstützen* kedvéért.

12. A *lebont*, *lecsökkent*, *leszerel* szókat ne szorítsuk ki a *leépít* szóval a német *abbauen* kedvéért.

A *leépít* fából vaskarika. A magyar csak *épít*, azaz éppé, egészszé tesz, legfőljebb *felépít*. Ami azonban egész, ami ép volt, annak a fogyasztása csak *bontás*, esetleg *csökkentés* lehet, de nem *leépítés*.

13. *Elkésni a vonatról*, *lekésni a vonatról*, *elszalasztani a vonatot* szólásainkat ne szorítsuk ki a *lekésni a vonatot* szólással német mintára (*den Zug versäumen*).

14. Kegyelem a *-lag*, *-leg* ragnak!

Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnek, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiirtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*. Maradjon meg: *valószínűleg*, *állítólag*, *illetőleg*, *múlólag*, *futólag* stb; ellenben kerüljük e ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánzása: *levélileg*, *törvényileg*, *jegyzőkönyvileg*, *bíróilag* stb.

A nyelv-művelés hírei.

A M. Tud. Akadémia Nyelv-művelő Bizottsága legutóbb örömmel állapította meg, hogy a tudományok és mesterségek magyar szaknyelvében hemzsegő idegen szavak, kifejezések kiküszöbölésére irányuló kezdeményezése élénk visszhangot keltett, s legutóbb már három illetékes szakegyesület is készítette a maga magyaros műszótár-tervezetét.

A Bizottság legutóbb a következő szóajánlásokat fogadta el: *összkomfortos* helyett *teljes kényelmű*, *antenna* helyett *hullámfogó*, *turista* helyett *természetjáró*, *turistaság* helyett *természetjárás*, *grammofon* helyett *hangláda*.